

Проф. д-р Зекирја Незири

СТЕРЈО СПАСЕ ОСНОВАЧ НА АЛБАНСКИОТ ПСИХОЛОШКИ РОМАН

Стерјо Спасе (1914 – 1989) е една од најпознатите личности на албанската нова проза. Тој е меѓу најистакнатите писатели на албанската раскажувачка проза од 30-те години на 20 век. Во историјата на албанската проза се пројавува и стана познат со романон Зошто (Pse), кој се смета меѓу најдобрите романи на времето и претставник на таа генерација писатели. Стерјо се појави во албанската проза во времето кога престанале перата на пионерите на албанската раскажувачка проза, така што неговата појава ја пополнува празнината што се појави. Македонското потекло не го спречило да се вклопи во културните и книжевните текови на албанската литература меѓу двете светски војни и повоената проза и во тоа да постигне завидно место. Тој се вбројува меѓу позначајните личности на албанската проза од 20-тиот век, како Ф. Гата, Ш. Мусарај, Ј. Sosa, А. Абдихоџа и друри автори од неговата генерација.

Напишал многу дела: раскази, новели и десет романи. Најпознати му се романите: Зошто (1935), Афродита (1944), Тие не беа сами (1952), Огнови (1972), Будење (1974), Факлоносци (1975); Или смрт, или слобода (1978), Востаници (1983), Или денес или никогаш (1989). Во 1968 година издавачката куќа „Рилиндја“ од Приштина ги објави неговите дела во осум тома, а во 1980 година издавачката куќа „Наим Фрашери“ од Тирана ќе објави комплет дела на Стерјо во 10 тома.

Стерјо Спасе, освен со раскажувачка проза се занимава и со преводи. Преведувал од француска (В. Иго, Страдалници), американска (Хариет Бичер Стоу, Колибата на чичко Том), бугарска (Георги Караславов, Снаа и Јордан Јовков, Албена) книжевност. Составил Антологија на бугарската поезија и ги редактирал прелевите на Никола Ј. Вапцаров и Христо Смирненски.

На македонски јазик му се преведени романите *Тие не беа сами* (Тирана, 1989) кој е објавен непосредно по смртта во превод на Никола Беровски и редакција на син му (Илинден), романот Зошто (1992) во превод на Фатбарда Кабаши проследен со предговор на проф. Д-р Гане Тодоровски. Истата 1992 година во издание на Институтот за фолклор „Марко

Цепенков“ од Скопје беа објавени македонските народни песни, кои во 1995 година од „Матица македонска“ се преиздаваат двојазично онака како што тој во свое време (1965) ги составил.

Долги години во средните школи во Албанија, Косово и Македонија ќе биде во употреба учебникот Странски литератури (класицизам, романтизам, реализам) објавен во 1955 година во коавторство со М. Доми (II том), М. Доми и К. Бихику (III дел). Позната е и неговата книга *Елементи од теоријата на литературата* за употреба во средните школи.

Книжевниот опус на Стерјо Спасе забележува три хронолошки етапи: а) Предвоен, б) по Втората светска војна, до 1970 година и в) од 1970 година до неговата смрт во 1989 година. Во овие три хронолошки фази ќе се забележат и трите карактеристики од неговиот раскажувачки проседе.

Во првите прозни текстови од триесеттите години Стерјо Спасе како млад писател е преокупиран со актуелните социјални теми на времето, тема на која ќе и биде доследен до крајот на животот во сите свои дела. Во нив ги опишува животот и стремежите на сиромашното селанство потонато во патријархалните животни односи.

Со романот Зошто и со некои новели од предвоеното творештво е меѓу основоположниците на албанскиот егзистенцијализам, со што се вклопува во општите книжевни тенденции кои беа присутни во европските литератури, а неговиот придонес во албанската проза од тој период е многу значаен. Со овој роман, со расказите и новелите од овој период, се издвојува од своите современици Фаик Коница, Ернест Колиќи, Фокион Постоли, Мустафа Греблеши, Хаки Стермили, потоа Миѓени (Милош Ѓерѓ Никола, 1911-1938), Петро Марко, Димитер Шутериќи, а се вбројува меѓу основоположниците на новата албанска проза, особено на психолошкиот роман во албанската книжевност.

Во предвоената раскажувачка фаза на Стерјо се присутни трите карактеристики на социјално ангажираната книжевност поврзани за егзистенцијализмот, а присутно во сите балкански, централно европски и други литератури.

Во повоената творечка фаза на неговата проза се приклучува кон соц - реализмот кој е присутен во албанската литература до 1990 година. Неговото творештво од оваа фаза забележува две карактеристики кои се

поклопуваат, на некој начин, со неговиот афинитет кон две тематски целини: афирмација на успехите на социјалистичката Албанија и афирмација на минатото (Со оваа тематика му се романите *Афродита повторно во село*, *Покрај езерото* и *Огнови*); а во творештвото од 1970 година преовладуваат историските теми, особено преродбата, во која изнаоѓа широк простор за творечко презентирање на преродбенските стремежи во Албанија и Македонија. Од тој период на неговото прозно творештво се романите: *Будење*, *Фалконосци*, или *смрт или слобода*, *Востаници*, или *денес или никогаш*.

Како значаен албански прозаист тој е претставен во сите антологии на албанската проза и како значаен претставник на албанската предвоена и соцреалистичка проза е претставен во сите енциклопедиски речници и книжевно - критички текстови за албанската проза, вклучувајќи ги тука и академските учебници за високите школи и факултети.

Долги години со своите романи Стерјо Спасе одигра значајна образовна улога за книжевното воспитание на младите. Како значаен претставник на албанската проза тој е претставен не само во универзитетските наставни планови, туку и во сите степени на основното и средното образование. Оттука произлегува дека, тој е претставен во сите учебници по албанска литература во Албанија, Косово и Македонија за основните и за средните школи. До 2001 година се претставува како значаен претставник на албанскиот роман и на албанската проза од триесеттите години на 20 век во II година, и како претставник на современата албанска повоена проза во IV година, додека од 2001 година се предвидува да се учи монографски во трета година меѓу позначајните претставници на соцреалистичкиот албански роман, заедно со Јаков Соса, Петро Марко, Фатмир Гата, Шефкет Мусарај, Димитер Шутериќи, Али Абдихоџа.

Кога сме кај образованието не треба да се изостане и неговото претставување во лектирите. Во првите повоени години се предвидува со романот *Афродитџа* или *Афродитџа повторно во село*, а после 70 - тите години и со романот *Тие не беа сами*. Од 2001 со романот *Афродитџа* (во втора година).

Стерјо Спасе со своето книжевно дело даде голем придонес за развитокот на албанската предвоена и соц-реалистичка прозна книжевност. Со опфаќањето на разни општествени и историски теми, со засебната карактеризација на книжевните ликови во големите форми на

СТЕРЈО СПАСЕ: Деведесет години од раѓањето
Зборник на трудови, Институт за македонска литература, Скопје, 2005

раскажувачката проза, со разновидна структура на композиционата и фабуларната линија значајно го збогати фондот на романот во албанската книжевност, за што ужива голема почит.